

SPÁRTA ÉS ATHÉN A PEISISTRATIDÁK ELÜZETÉSÉTŐL 462-IG.

III.¹

Mikor négy év előtt a Spárta és Athén közti ellenségeskedés történetét tanulmányoztam,² arra az eredményre jutottam, hogy úgy az ellenségeskedés természetére, valamint keletkezésére és fejlődésére vonatkozólag az uralkodó felfogással, noha annak kialakulása már az ó-korra megy vissza, nemcsak részletekben, miként azt egyesek már előbb is megkísérelték, hanem teljesen szakítanunk és azt egészen más világitásba kell beállítanunk. A kérdés fontosnak tűnt fel, mert ez az ellenségeskedés legalább is nagy mértékben járult hozzá a peloponnesosi háború előidézéséhez, úgy, hogy bennünket ez az ellenségeskedés első sorban annyiban érdekel, a mennyiben a peloponnesosi háborúval ok és okozati összefüggésben van. Jól tudtam, hogy az ilyen ok és okozati összefüggés megállapítása nagyon nehéz, különösen ha annál egy már az eseményekhez közel eső korban támadt és plausibilisnek látszó felfogással kerülünk szembe. Ámde épen az ilyen összefüggés feltárása a történelemnek legfontosabb feladata és különösen fontos ebben az esetben, midőn a görögöket épen világtörténeti szereplésük idejében pártokra bontó és eljárásukban irányító ese-

¹ L. Tört. Szemle. 1918. évf. 161—208.; 1920. évf. 1—63.

² Spárta és Athén a 480-iki perzsa hadjárat után. Akad. Értesítő. 1918. évf. 309—322. 1.

ménynek egyik okáról van szó. Vizsgálat közben pedig arra az eredményre jutottam, hogy épen ebben az esetben az uralkodó nézetnek téves volta, e téves nézetnek keletkezése és az igazi összefüggés csaknem matematikailag pontos okfejtéssel kimutatható és kimutathatók az igazi összefüggés elhomályosodásának okai és körülményei is.

Az uralkodó nézet kialakulása első sorban Thukydidesre vezetendő vissza, a ki a peloponnesosi háborúnak tulajdonképeni okát abban az ellenséges viszonyban látja, a melybe Athén már jóval a peloponnesosi háború kitörése előtt a peloponnesosi szövetség élén álló Spártával jutott és a mely legkésőbb már 457-ben oda vezetett, hogy Tanagranál a harctéren is egymással szembe került Spárta és Athén hadereje. A nyílt ellenségeskedés Thukydides szerint 462-ben tört ki, de ezt lappangó ellenségeskedés előzte meg, a mely már 479 óta tartott és Athén emelkedésével és elhatalmasodásával függött össze. Minthogy azonban Athén emelkedése Herodotos szerint a Peisistratidák elűzése óta datálódik¹ és minthogy azóta ellenségeskedés nyomai is találhatóak, közelfekvő volt ezeket is a későbbi ellenségeskedéssel összefüggésbe hozni. Így támadt az a felfogás, hogy Spárta kezdettől fogva irigységgel és aggodalommal szemlélte Athén emelkedését és annak útjába akadályokat gördíteni igyekezett, a mi viszont Athént is Spárta ellen ingerelte és ez az eleinte csak időnként és inkább csak burkoltan fellépő, 462-ben azonban nyilvánvalóvá vált ellentét a keleti görögségnek akkori két vezető állama között járult nagyban hozzá a peloponnesosi háború felidézéséhez. Ez azoknak felfogása, a kik Thukydides alapján a peloponnesosi háború valódi okát az Athén és Spárta közti gyűlölködésben látják és azon a nézeten vannak, hogy a Korinthos és Athén között támadt viszály inkább csak alkalmul szolgált a kölcsönös gyűlölködésnek irtó háborúvá fajulásához. De osztyák ezt a nézetet azok is, a kik azt tartják, hogy a tulajdonképeni háborús uszítók a korinthosiak voltak, a kik

¹ Herod. V. 78.

a spártaiakat csak belerántották a háborúba. Sőt legalább az Athén és Spárta közti viszályt illetőleg hasonló felfogást vallanak azok is, a kik Aristophanes alapján a peloponnesosi háború oka gyanánt a megarai psephismát tüntetik fel és így a felelősséget az athéniekre háritják.

Én a Spárta és Athén közti ellenségeskedésre vonatkozó adatoknak megvizsgálása közben megállapíthatni vélttem, hogy Spárta 479-től 462-ig a legnagyobb egyetértésben élt Athénnel, azelőtt volt ugyan ellenségeskedés a két állam között, de ez nem függött össze azzal az ellentéttel, a mely a spártaiakat a peloponnesosi háború idejében Athén ellen fegyverbe szólította. Spárta nem szemlélte kezdetlől fogva irigységgel és aggodalommal Athén emelkedését, sőt ellenkezőleg azt legalább passiv magatartással lehetővé tette és előmozdította. Csak 462 után, miután Athén elhatalmasodása már érdekellentétbe jutott Spártával és szövetségeseivel, aggodalmaskodott és gördített akadályokat útjába, de azóta is csak akkor és annyiban, a mikor és a mennyiben ez az elhatalmasodás Spártának és szövetségeseinek politikai és gazdasági érdekeit alapjukban veszélyeztette. Athén elhatalmasodásának az Aegei-tengeren, annak szigetein, thrák és kisázsiai partvidékén Spárta nem állta útját és Athén további elhatalmasodásának akkor sem vetett gátat, mikor versenytársa Kyprost és Egyiptomot akarta hatalmi sphærájába vonni és noha akkor már háborús viszonyban volt Athénnel, az utóbbinak hatalmi törekvéseivel ezen a téren szembeszálló Perzsia által neki felkinált szövetséget kereken visszautasította,¹ sőt mikor Athén Perzsiával szemben kudarcot vallott, fegyverszünet által módot nyújtott neki a Perzsiával való leszámolás előkészítésére. Igazi érdekellentétbe Athén hatalmának kiterjesztése közben először nem is Spártával, hanem a Spártával szövetséges Korinthossal jutott, midőn a nyugati, alsóitáliai és szicíliai görögséggel való kereskedelmet, a melyet addig nagyrészen Korinthos bonyolított le, magához ragadni igyekezett. Athénnek a görög

¹ Thuk. I. 109. Diod. XI. 74.

kereskedelem monopolizálására irányuló ez a törekvése azonban nemcsak a korinthosiakat érintette, hanem érintette a spártaiakkal szövetséges más peloponnesosi államokat is, a melyek arra szorultak, hogy iparczikkéért cserébe idegenből más terményeket, különösen a megélhetéshez nekik szükséges gabonaneműeket szerezzenek, kereskedelmet azonban maguk nagyobb méretben nem űztek, hanem kereskedelmüket egészen, vagy részben a korinthosiak által bonyolították le. Ezeknek az államoknak, köztük elsősorban Megaranak érdeke a concurrentia lehetőségének további fennmaradását kívánta, mert annak megszűnése őket szükségképpen a kereskedelmet egyedül magához ragadó államtól politikailag is érvényesíthető gazdasági függésbe juttatta. Spártát, vagy legalább lakosságának azt a részét, a mely a spártai politikát irányította, Athénnek ez a törekvése nem érintette. A spártai állam agrár-állam volt és a Peloponnesosnak jó harmadát foglalta magában. Ezen a nagy területen egy csekély és folytonosan csökkenő számú, teljesen elzárkózott és katonailag szervezett uralkodó osztály tartotta kezében a hatalmat, a termő földnek túlnyomó részét megmunkáló heilotákon élőködve. A heiloták, a kik a legújabb számítások, még pedig úgy Grundy,¹ valamint Kahrstedt² szerint is számbelileg az uralkodó osztályt sokszorosán felülmúlták, a földnek terméséből meghatározott, még pedig meglehetősen nagyra szabott mennyiséget szolgáltatottak be az uralkodó osztálynak, a mely így gondtalan, munkanélküli megélhetéshez jutott. Az uralkodó osztálylyal ellentétben a heiloták, különösen sovány esztendőben, nélkülözéseknek voltak kitéve, csakhogy ezek a nélkülözések a bőségben élő uralkodó osztályt, a melynek kezében az államhatalom gyakorlása és a politika irányítása volt, közömbösen hagyták. A munkanélküli gondtalan élet arra képesítette az uralkodó

¹ Grundy: The population and policy of Sparta in the fifth century. *Journal of Hell. Studies.* 1908. évf. 77—96. l.

² Kahrstedt: Die Spartanische Agrarwirtschaft. *Hermes.* 1919. évf. 279—294. l.

osztályhoz tartozókat, hogy az államügyek intézése mellett egyedül a katonáskodásnak éljenek, a nélkülözések és terhes szolgálmányok miatt elégtelenedő heiloták fékentartásának és az ezen elégtelenséget felhasználni kész elleneséges szomszédok elleni védekezésnek szükségessége, a fennálló állapot fentartásának, jólétük és hatalmuk biztosításának vágya pedig olyan nevelési rendszernek és életmódnak elfogadására készítette őket, a mely egyedül azt a czélt szolgálta, hogy belőlük mindig harczra kész, edzett, fáradni és tűrni tudó, fegyelmezett, a fegyverforgatásban és a katona számára szükséges minden más ügyességben is jártas katonák váljanak. Az uralkodó osztály számára állandóan biztosított megélhetés és az általa elvállalt és legalább túlnyomóan szükségesnek is talált életmódnak egyszerűsége következtében Spárta gazdaságilag is független volt a külállamoktól, úgy, hogy itt csakugyan némileg megvalósult az, a miben a görögök az állam tökéletességének ismérvét látták, az *αὐταρξεία*. Spártát tehát Athénnek kereskedelmi törekvései a maga szempontjából hidegen hagyták és csak annyiban érdekelték, a mennyiben szövetségeseire is némileg tekintettel kellett lennie. Így Spárta a Korinthos és Athén között kitört viszályban is, noha akkor egy más ügyből kifolyólag Athénnel már összeveszett és ezért mindjárt a Korinthos elleni első fellépés kapcsán Athén őt vérig sértette és noha őt a szövetségese iránti hűség is Korinthos mellé szólította, kezdetben tétlen maradt és talán tétlen maradt volna továbbra is, ha Athén a Korinthossal támadt elleneségeskedés kapcsán nem vetemedik arra, hogy a görög szárazföldön, a continensen is hódítólag lépjen fel. Ezeket a nyugati kereskedelem megszerzésére irányuló törekvéssel kapcsolatban fellépett continentalis hódító törekvéseket Spárta csakugyan kezdettől fogva aggodalommal szemlélte és azoknak határozottan ellenszegült. Míg a nyugati kereskedelem megszerzésére irányuló törekvések Spártát legfeljebb szövetségesei iránti tekintetből érdekelték, Athén hódító fellépését a görög continensen Spárta nemcsak szövetségeseire való tekintetből, hanem a saját maga szempont-

jából is aggályosnak találta. Mióta a spártai uralkodó osztály a 6-dik század közepéig terjedő időben a Peloponnesosnak harmadrészét alávetette a maga uralmának, a hódító politika folytatásáról tudatosan és őszintén lemondott. A spártai közvélemény, a mely alatt természetesen csupán a spártai politika irányítására egyedül befolyással bíró uralkodó osztálynak közfelfogása értendő, azóta Lysandros koráig az uralkodó osztály harczias szellemének ellenére minden hódítástól, sőt minden nagyobb mérvű háborús bonyodalomtól következetesen idegenkedett. Nincs igaza Dickinsnek,¹ midőn a 6-ik század közepétől Lysandrosig terjedő korban a spártai közvéleményben két irányzatot különböztet meg: az egyiket, a mely minden háborús bonyodalomtól idegenkedett, és egy másikat, a mely Spárta uralmát háborús bonyodalmak árán is kiterjeszteni kívánta, a mely két irányzat közül az utóbbit nagyravágyó és hadvezéri tehetséggel megáldott királyok vagy régensek a királyi hatalom öregbítésére törekedtek felhasználni, míg az előbbinek segítségével az ephorok az uralkodók eme törekvéseit megakadályozni igyekeztek, úgy, hogy a spártai politikában ez a két irányzat egymást felváltva kerekedett felül a szerint, a mint nagyravágyó, erős és szerencsés kezű uralkodók találkoztak, avagy az uralkodók gyengesége az ephorokat hatalomhoz és befolyáshoz juttatta. A hódító, háborús politika rendszerint csakis a királyi hatalom öregbítésére szolgált, az uralkodó osztály érdekeinek előmozdítására nem, sőt gyakran ellenök irányulva, az uralkodó osztálylyal szemben az alattvalókban keresett és lelt támaszt. Az időnként fellépő háborús és hódító politika tehát csupán egyes nagyravágyó uralkodóknak és párt-híveiknek politikája volt és a közvélemény helyeslésével nem találkozott. Az uralkodó osztálynak hódításra nem volt szüksége, hiszen hőségben élt és a jólét fokozása csak az uralom fentartása végett akkor még szükségesnek ítélt egyszerű és rideg életmódnak feladásához vezethetett. A hódítások az alattvalók számát gyarapították és így az amúgy

¹ Dickins: The Growth of Spartan policy. *Journal of Hell. Studies.* 1912. évf. 1—42. l.

s csekély számú uralkodó osztály számára az uralom megtartását megnehezítették. A háborús bonyodalmak viszont az uralkodó osztály számát az alattvalókéval csökkentették, és így hasonló következményekkel jártak. Ezért a spártai közvélemény a jelzett időszakban minden hódító szándékot feladva és minden háborús bonyodalomtól idegenkedve, csupán a fennálló állapotnak fentartását és biztosítását tűzte ki célul. Ezt azonban mindenképen elérni igyekezett, mert ha egyszer már hatalmának kiterjesztéséről és jólétének gyarapításáról a meglevőnek biztosítása kedvéért lemondott, a meglevő jólétről és hatalomról, a melynek megtartása végett az életnek sok gyönyörűségéről való lemondással együtt járó rideg életmódot választva áldozatot hozott és a melynek megtartásától élet- és vagyonbiztonsága függött, nem mondhatott le. Pedig a fennálló állapotnak fentartása és biztosítása is némi nehézségekkel járt, mert az uralkodó osztálynak attól kellett tartania, hogy egyrészt a nélkülözésekkel küzdő heiloták valahogyan, pl. külföldről fegyverhez és támogatáshoz jutva ellene fellázadhatnak, másrészt, hogy szomszédos államok, esetleg belső bonyodalmakat felhasználva, megtámadhatják. Ennek a két veszélynek elhárítása végett létesítette a peloponnesosi szövetséget. E szövetség biztosította a spártai uralkodó osztály nyugalmát, mert egy olyan hadsereget állított rendelkezésére, a melylyel a szembeszállást a szövetséghez nem tartozó peloponnesosi államok még csak megkísérelni is alig kísérelhették meg. A spártai uralkodó osztály positiójának a biztosításához a szövetségesek pedig már csak azért is készséggel járulhattak hozzá, mert tudván azt, hogy ez az osztály már a saját érdekében kifolyólag is idegenkedik mindennemű hódítástól, nem voltak kénytelenek attól tartani, hogy alattvalókká sülyedhetnek, és így tulajdonképen csak arról mondtak le, hogy adott alkalommal Spárta rovására terjeszkedjenek, viszont ennek fejében magukat a szövetséghez nem tartozó peloponnesosi államok terjeszkedési vágyával szemben biztosították, minthogy nyilvánvaló volt, hogy Spárta sem engedné meg a nyugalmát biztosító szö-

vetség hatalmának megbolygatását. A peloponnesosi szövetség élén tehát a spártai uralkodó osztály nyugodt lehetett, míg a Peloponnesos rajta kívül eső hatalom részéről minden támadással szemben biztosítva volt. Mihelyt azonban a Peloponnesoson kívül akadt hatalmasság, a mely képes és kész volt arra, hogy a Peloponnesoson fegyveresen fellépjen, és az ottani hatalmi viszonyokat Spárta kárára megváltoztassa, a spártai uralkodó osztály nyugalma véget ért. A spártai uralkodó osztály biztosságérzete megkívánta minden idegen hatalom távoltartását a Peloponnesostól. Ez a törekvés irányította Spárta politikáját a Peloponnesoson kívül eső államokkal szemben. A spártai politikának irányelveit Grundy¹ nagyjában helyesen így határozza meg: 1. Strict maintenance of military efficiency against the Helots at home, and the avoidance of any risks which might withdraw too large a party of the Spartiate population from home any one time. 2. The maintenance of direct sphere of influence in Peloponnesos, in the form of a league such as would keep the states under control, and would reduce the risks of their tempering with the Helots. 3. The maintenance of a balance of power in Northern Greece especially between Athens and Bœotia, such as would prevent any northern state from effective meddling in Peloponnesian affairs. 4. Indifference towards the affairs outside the mainland of Greece. Igaz, hogy Herodotos szerint a spártaiak már Kroisossal szövetkeztek Kyros ellen, de Herodotos alighanem nagyon kényes helyzetbe jutott volna, ha tőle e szerződés felmutatását kívánják. Bizonyos csak annyi, hogy ez a szerződés, ha megvolt, annyit ért, mintha nem lett volna. Annak a spártai követségnek a históriája pedig, a mely állítólag megtiltotta Kyrosnak a kisázsiai görög államok elfoglalását, malitiosus koholmánynál egyébnek alig tekinthető. A spártaiak ujjukat sem mozgatták, mikor a perzsák elfoglalták Kisáziát és meghódolásra bírták az Aegæi-tenger görög sziget

¹ Grundy: The policy of Sparta. Journal of Hell. Studies 1912. évf. 261—269. l.

államait, ámde azonnal actióba léptek, mihelyt Középhellasba magukat befészkelni igyekeztek. Még Datis hadjárata alkalmával is eszük ágában sincs, hogy pl. az eretriaiaknak segítsenek, de Attikát nem hagyják. Igaz, hogy itt is későn érkeznek, de legalább a jó szándék tettekben is nyilvánul. A nagy perzsa támadó hadjárata alatt is első sorban ugyan a Peloponnesos védelmére kívánnak szoritkozni, de már Thermopylainál Középhellas védelmében vérzik el a Leonidas vezérlete alatt küzdő csapat és mikor Középhellas megszállása Mardonios által állandó jellegűvé kezd válni, némi huzavoná után Pausanias vezérlete alatt előrenyomulnak Boiotiába és itt a perzsa hadsereget megsemmisítik. A míg a perzsa hadsereg görög földön állt, Spárta magát biztosságban nem érezte. Az Isthmos ugyan biztos védelmet nyújtott Xerxes túlerejével szemben, de csak azért, mert ez a túlerő az élelmezési viszonyok miatt nem várhatta be azt, hogy hosszú küzdelemben az ellenséget felmorzsolja. Ha Mardoniosnak sikerül magát Hellasban állandóan befészkelve a peloponnesosi szövetség haderejénél minden tekintetben erősebb hadsereget huzamosabb ideig fegyverben tartania, az Isthmos biztos gátul a falostromban jártas perzsák invasiója ellen alig szolgálhatott. Hozzájárulhatott az az aggodalom, hogy a Középhellasban lábát megvető és túlerőre szert tevő perzsa hatalom valahogyan ismét egy csapatszállításra és a csapatállítás biztosítására alkalmas flottának birtokába jutva, úgy mint annak idején Xerxes tervezte, mialatt a szárazföldi sereg az áthatolást az Isthmoson áterőszakolja, alkalmas pillanatban hajókon csapatokat szállít a Peloponnesosra, a melyek Spártának peloponnesosi ellenségeivel összejátszva a perzsa túlerőnek távoltartását Pelops szigetétől meghiúsítják. Miután a perzsák Hellasból kitakarodtak és a delosi szövetség megalakult, a peloponnesosiak függetlenségét és Spárta positióját a Peloponnesoson a perzsák részéről fenyegető ez a veszély elmúlt és addig, míg a delosi szövetségnek, illetőleg a belőle fejlődött athéni birodalomnak a hajóhada az Aegæi-tengeren uralkodott, a veszély megújításá-

tól nem kellett tartani. Igaz, hogy viszont e flotta révén az athéni beavatkozás számára nyílt meg a Peloponnesos. Csakhogy ebben a tekintetben a spártaiaknak akkor még nem volt okuk aggodalomra, mert az athéniak még akarva sem gondolhattak komolyan beavatkozásra, míg a görög continensen csupán az ellenséges államokkal, nevezetesen a peloponnesosi szövetséghez tartozó Megarával határos kis Attika volt az övék, a melyet a spártaiak a Peloponnesos ellen irányuló bármely lépésnél az athéniak szárazföldi seregét jelentékenyen felülmúló peloponnesosi sereg élén a szárazföld felől, hol velük szemben a flottának nem lehetett hasznát venni, ellephették és ez által minden beavatkozási kísérlettől rögtön elvehették kedvüket, akár úgy hogy csupán Attikát pusztítva különösen az olajfák és szőlőültetvények kiirtásával esetleg évtizedekig érezhető károkat okoztak a lakosságnak, akár úgy hogy magát Athént ostrom alá fogták, a melyet, noha a várvíváshoz keveset értettek, mint-hogy a hosszú falak építése előtt a tengertől elzárható volt, kiéheztetéssel elfoglalhattak. Mindez megváltozott, mióta Athén hódítólag lépett fel a continensen. Különösen Megara csatlakozása és megszállása nehezítette meg a peloponnesosi hadsereg benyomulását Attikába és könnyítette meg ezáltal Athén beavatkozását a Peloponnesoson. Így történt, hogy Athén, noha akkor, mikor Megarara igyekezett fenhatóságát kiterjeszteni, csupán a nyugati kereskedelemnek a megszerzésére törekedett, az ezzel a lépéssel megindult continentalis hódító politikája által direct érdekellentétbe jutott Spártával, a melyet ez a continentalis hódító politika nem úgy, miként a nyugati kereskedelem megszerzésére irányult politika inkább csak közvetve, szövetségeseire való tekintetből, hanem közvetve a maga biztonságának a szempontjából is érdekelt. A nyugati kereskedelem megszerzésére irányuló és az annak kapcsán fellépő continentalis hódító politika, ha nem is volt szükségképen következménye az Aegæi-tenger feletti uralom megszerzésének, de következménye volt annak a belpolitikának, a melyet az Aegæi-tenger feletti uralom megszerzése eredményezett. Az Aegæi-

tenger feletti uralom megszerzését és megszilárdulását a perzsa uralom alól felszabadult görög államok védelmének elvállalása tette lehetővé és igazolta is, sőt minthogy az a perzsa hajóhadat az Aegæi-tengertől távol tartva gátul szolgált a hellén continens meghódítását célzó kísérletek esetleges felújításának, azt a spártaiak és peloponnesosi szövetségeseik is kívánatosnak tarthatták, különösen azért, mert a spártaiak itt érdekelve egyáltalán nem voltak, szövetségeseik közül pedig azok, a kik miként a korinthosiaiak és megariaiak az Aegæi-tengeren érdekelve voltak, készek voltak speciális érdekeiknek Athénnel szemben való érvényesítéséről az Athén által nekik nyújtott védelem fejében lemondani, sőt miként később kitűnt, hajlandók voltak speciális érdekeiknek érvényesítésétől esetleg még az Aegæi-tengeren túlmenőleg is elállni, a mennyiben azok a perzsáktól elhódítandó érdeksphaerára vonatkoztak. Ezzel szemben a nyugati kereskedelem megszerzésére irányuló törekvés és ezzel kapcsolatban támadt continentális hódító politika, a mely Spárta szövetségeseinek anyagi érdekei, sőt önállósága ellen irányult és magának Spártának nehezen kivívott positióját is fenyegette, tisztán önzésből fakadt, azt semmiféle általános hellén érdek, nevezetesen semmiféle a spártaiak és szövetségeseik érdekeit magában foglaló általános hellén érdek nem igazolhatta. Sőt azt még speciális athéni érdek sem tette feltétlenül szükségessé. Athén megelégedett volna az Aegæi-tenger feletti uralommal, azzal a hatalommal, a melyet magának az egész görögség beleegyezésével megszerzett és akkor legalább a peloponnesosi szövetség részéről alig lett volna támadásnak kitéve. De nem elégedett meg vele. Az Aegæi-tenger feletti uralom megszerzése ugyanis az athéni polgárság olyan rétegeinek jutlatott túlnyomó befolyást az athéni politika irányítására, a melyek Athén hatalmának kiterjesztéséből anyagi hasznot húztak, anyagi hasznukat pedig, noha miképen az később a 446-tól 431-ig terjedő korban kitűnt, a már megszerzett hatalomnak a peloponnesosiaiak által nem kifogásolt fokozott kiaknázásával is beérhették volna, e hatalomnak senkit nem kímélő

és semmiféle következménytől vissza nem riadó kérlelhetetlen további kiterjesztésével gyarapítani akarták, mert úgy képzelték, hogy ők még a hódító politikával szükségképen együtt járó háborús bonyodalmakból is anyagi előnyöket meríthetnek. Az ő kívánságaikhoz mérten és csak azután, miután Spártával egy más ügyből kifolyólag már amúgy is meghasonlott, fogott hozzá Athén oly politikához, a mely őt Spártával és szövetségeseivel szükségképen szembe állította. Noha tehát ez a politika nem volt szükségképen következménye az Aegæi-tenger feletti uralom megszerzésének, tagadhatatlan, hogy e megszerzés közben ízelelték meg az athéniek a hatalom előnyeit és kaptak kedvet a hódításra, továbbá, hogy az Aegæi-tenger feletti uralom és az annak megszerzése közben teremtett athéni flotta tette lehetővé a további hódítást is. A spártaiaknak és szövetségeseiknek csupán az athéni uralomnak érdekeikbe ütköző további kiterjesztése ellen volt kifogásuk. Ám de az a körülmény, hogy az Aegæi-tenger feletti uralom öntött az Athéniakba kedvet és nyújtott nekik módot hatalmuknak további, a peloponnesosiak létérdekeibe ütköző kiterjesztésére, szülte a peloponnesosiak közül kezdetben egyesekben, később mindig több emberben, azt a meggyőződést, hogy Athén hatalmát alapjaiban kell megingatni, hogy az többé veszedelmes ne lehessen. Ez a felfogás azonban csak lassan léphetett előtérbe ama másik, régibb felfogás mellett, a mely Athénnek az Aegæi-tenger feletti uralmát a perzsákra való tekintetből úgy az egész keleti görögségnek, valamint ezen belül a peloponnesosiaknak szempontjából is kívánatosnak ítélte és általánossá csak hosszú idő múlva válhatott, mikor már azt hitték, hogy a perzsáktól semmi körülmények között nem kell félni. Akkor azonban, minthogy már nem tudták magukat visszaképzelní abba az időbe, mikor a perzsáktól való félelem volt a görög politikának főrugója, ez a felfogás olyan természetesnek tűnt fel a peloponnesosi szövetséghez tartozóknak, hogy alig tudták elképzelni, hogy valamikor más-képen gondolkodtak. Így támadt az a meggyőződés, hogy ők Athén elhatalmasodását már kezdettől fogva megakadá-

lyozni igyekeztek. Csodálatosnak csak az tűnt fel nekik, hogy nem ebben az értelemben cselekedtek Athén hatalmának kialakulásakor, mikor az elhatalmasodást még könnyebben lehetett megakadályozni, mint azután, hogy Athén hatalma teljességének birtokába jutott. Ezt csak azzal tudták maguknak megmagyarázni, hogy törekvésük vagy az athéniak mesterkedésein hiusult meg, vagy a mostoha körülmények miatt nem járt sikerrel. Egyéniségek és alkalmak aztán hamarosan akadtak az athéni történetben, a kikkel, illetőleg, a melyekkel kapcsolatban egy a spártaiak és szövetségeseik részéről Athén elhatalmasodása ellen irányult, de meghiusult kísérletről szóló mese könnyen keletkezhetett. Az a felfogás tehát, hogy a spártaiak Athén emelkedésének útjába kezdettől fogva akadályokat gördíteni igyekeztek, anachronismus, mely történehamisításhoz vezetett. 462-ig Athén csupán az Aegæi-tenger feletti uralomra törekedett. Minthogy pedig az Aegæi-tengeren Spártának akkor még semmi keresni valója nem volt és nem is lehetett, nem is volt érdeke Athénnek ottani térfoglalását megakadályozni, sőt tekintettel a perzsa veszélyre, inkább érdeke volt Athén ottani hatalmának a megszilárdulását előmozdítani.

HEINLEIN ISTVÁN.

(Folytatása a következő füzetben.)